

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت و تنوع فرهنگی

(از صفحه ۱۵۱ تا ۱۸۱)

احمدعلی فروغی ابری*

مرتضی طلائی**

تاریخ دریافت: ۹۳/۲/۴

تاریخ پذیرش: ۹۳/۴/۲۵

چکیده

هدف کلی این پژوهش تبیین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت و تنوع فرهنگی در سطح کلان‌شهر تهران است. جامعه آماری تحقیق حاضر تمامی شهروندان مناطق ۱، ۶ و ۲۰ شهر تهران (۹۵۲,۸۸۸ نفر) بودند. با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم، ۴۰۰ نفر نمونه مورد نظر به تصادف انتخاب شد. پرسشنامه محقق‌ساخته شامل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی جهت بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی امنیت و تنوع فرهنگی استفاده و روایی صوری، محتوایی و سازه (تحلیل عامل) آن تأیید شد. پایایی پرسشنامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد. نتایج نشان داد بیشترین ضریب عاملی در بعد امنیت مربوط به گویه «اعتقاد دارم در هر زمان می‌توان در خیابان‌های خلوت قدم زد» با بار عاملی ۰/۷۷۹ و کمترین ضریب عاملی مربوط به گویه «امنیت

* استاد یار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

** دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی

لازم در محله ما وجود دارد» بود. در بعد تنوع فرهنگی بیشترین ضریب عاملی مربوط به گویه «احترام به فرهنگ‌های متفاوت را یک اصل در روابط و معاشرت‌های اجتماعی می‌دانم» با بار عاملی ۰/۷۶۴ و کمترین ضریب عاملی مربوط به گویه «تنها وجه تمایز قومیت‌ها با هم فرهنگ آن‌هاست» با بار عاملی ۰/۵۶۰ بوده است.

واژگان کلیدی: امنیت، تنوع فرهنگی، سرمایه اجتماعی.

مقدمه

یکی از سرمایه‌های مهم هر جامعه‌ای سرمایه اجتماعی است که از مؤلفه‌های اساسی و مؤثر در توسعه و ثبات آن کشور محسوب می‌شود؛ سرمایه‌ای که زیربنای توسعه فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یک کشور است. اهمیت این سرمایه به میزانی است که آن را ثروت نامریی یک کشور می‌دانند و از رهگذر این سرمایه حیاتی است که انسجام، اعتماد متقابل و حسن اطمینان و همبستگی در جامعه فراهم می‌شود و هر گونه کاهش در آن، منجر به کاهش مشارکت‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهروندان می‌شود. همچنین، رشد آسیب‌ها و جرایم اجتماعی، بی‌اعتمادی، یأس و ناامیدی و احساس محرومیت نسبی و بسیاری از ناهنجاری‌ها نتیجه تقلیل سرمایه اجتماعی است.

مفهوم سرمایه اجتماعی دیر زمانی نیست که به عرصه علوم اجتماعی وارد شده اما با سرعت چشم‌گیر و قابل ملاحظه‌ای گسترش یافته است. رد پای این مفهوم را می‌توان در آثار بسیاری از جامعه‌شناسان کلاسیک در مفاهیمی از قبیل اعتماد، همبستگی و انسجام اجتماعی، هنجارها و ارزش‌ها مشاهده کرد. این سرمایه ناملموس بسیاری از امور زندگی روزانه مردم مانند حق کسب و کار، معاشرت، هم‌فکری و هم‌دردی و داد و ستد اجتماعی میان افراد و خانواده‌ها را دربرمی‌گیرد که واحدهای اجتماعی را می‌سازند. وی سرمایه اجتماعی را حاصل ظرفیت‌های بالقوه‌ای می‌داند که برای بهبود اساسی شرایط زندگی اجتماعی کفایت می‌کند.

بعدازاو محققان و جامعه‌شناسان بسیاری مطالعات و نظریه‌های خود را در این خصوص مطرح کردند، افرادی چون جین جاکوب، استاد مسائل شهری؛ گلن لوری، اقتصاددان؛ ایوان

لایت، جامعه‌شناس؛ فرانسیس فوکویاما؛ جیمز کلمن، جامعه‌شناس؛ رابرت پوتنام، دانشمند علوم سیاسی؛ و پیر بوردیو. اما از میان آن‌ها جیمز کلمن اولین کسی است که به صورت منسجم و قوی به بحث سرمایه اجتماعی می‌پردازد. او با مقاله «سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی» تاثیر مهمی را در متون جامعه‌شناسی توسعه پدید آورد (کلمن، ۱۳۷۷). بعد از رابرت پوتنام نیز در سال ۱۹۹۳ با چاپ کتاب بنای دموکراسی کارآمد؛ سنت‌های مدنی و مقاله «بولینگ یک نفره، کاهش سرمایه اجتماعی آمریکا» در سال ۱۹۹۵ باعث توجه بیشتر عموم به ایده سرمایه اجتماعی و چگونگی افزایش و کاهش و بازسازی آن در آمریکا شد.

در یک دهه اخیر، سرمایه اجتماعی به یکی از مباحث اساسی و مورد توجه محافل دانشگاهی و پژوهش‌های جهان تبدیل شده است. سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از هنجارها، ارزش‌های غیررسمی، قواعد عرفی و تعهدات اخلاقی است که رفتارهای متقابل افراد در چارچوب آن‌ها شکل می‌گیرد و موجب تسهیل روابط اجتماعی افراد می‌شود و معمولاً به افزایش همکاری و مشارکت اجتماعی افراد می‌انجامد و کمک می‌کند تا سرمایه انسانی و سرمایه مادی و اقتصادی بتوانند در تعامل با هم به رشد پویا برسند (بهرامی، ۱۳۸۱: ۲۳).

سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد و شبکه‌های تعاملی که می‌توانند با تسهیل اقدام‌های هماهنگ، کارآیی گروه را در دستیابی به برخی اهداف خود بهبود بخشند و نقش چشمگیر سرمایه اجتماعی و نحوه حضور آن در زندگی فعالان اجتماعی را به خود جلب کنند که راه‌علاجی برای مشکل تولید کالاهای عمومی و مورد توجه بسیاری از جامعه‌شناسان از جمله جیمز کلمن، پی‌یر بوردیو، پاتنام و فوکویاما است.

مبانی نظری

مفهوم سرمایه اجتماعی

اولین بار واژه سرمایه اجتماعی را در سال ۱۹۱۹ هنیفان^۱ به کار برد. او معتقد بود که سرمایه اجتماعی به جنبه‌های محسوسی اشاره دارد که در زندگی مردم یافت می‌شود. برای

۱ - Hanifan

مثال، مؤلفه‌هایی مثل حُسن نیت، رفاقت، دوستی و همدردی، و دادوستد میان افراد و خانواده‌هایی که واحد اجتماعی درست می‌کنند (تشکر و معینی، ۱۳۸۱). پس از نیم‌قرن مجدداً در سال ۱۹۶۱ جین جاکوب در اثر خود به نام مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی این اصطلاح را به کاربرد (جین جاکوب، ۱۹۶۱). وی توضیح می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی فشرده در محدوده حومه‌های قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند که در ارتباط با نظافت، عدم وجود جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیم‌ها در مورد بهبود کیفیت زندگی در مقایسه با عوامل نهادی رسمی مانند نیروی حفاظتی پلیس و نیروی انتظامی، مسئولیت بیشتری از خود نشان می‌دهند.

در عصر کنونی، مفهوم سرمایه اجتماعی در سطح جهان و در کشور گسترش پیدا کرده است. به نظر می‌رسد در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان کشور باید به این سرمایه مهم، توجه ویژه شود تا با مدیریت مناسب آن بتوان از پتانسیل این سرمایه عظیم اجتماعی استفاده کرد و به آن روند صعودی بخشید. در ایران برخی از این شاخص‌ها عبارت‌اند از میزان مشارکت جمعی (نسبت تعداد اعضای کانون‌های فرهنگی، هنری و سیاسی به جمعیت) و میزان جرم (نسبت تعداد پرونده‌های قضایی به جمعیت) (سعادت، ۱۳۸۷). اگرچه ضعف در نظام حکمرانی در ایران یکی از عوامل مؤثر در افول سرمایه‌های اجتماعی قلمداد می‌شود (ترکمانی، ۱۳۸۵)، مؤلفه‌های بسیاری چون امنیت، مشارکت، اعتماد، تنوع فرهنگی، شبکه روابط اجتماعی، هنجارها و ارزش‌ها، آگاهی بخشی و جزآن جزو عناصر سرمایه اجتماعی تلقی می‌شوند؛ این در حالی است که مؤلفه‌های اعتماد عمومی و نهادی و مشارکت جزء مهم‌ترین مؤلفه‌های مورد بررسی در کلان‌شهر تهران‌اند (ناطق‌پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴).

نتایج تحقیقات در حوزه سرمایه اجتماعی در چند سال اخیر در شهرها و شهرستان‌های کوچک نشان می‌دهد عناصری که بیشتر با وجوه سنتی زندگی اجتماعی (مشارکت مذهبی، خانوادگی و سایر مشارکت‌ها) ارتباط دارند نسبت به وجوه زندگی مدرن (الگوهای مشارکت مدنی و اعتماد به غریبه‌ها) در جامعه ایرانی وضعیت مناسب‌تری دارند (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۵). هم‌چنین، صورت‌های سنتی ارتباط در جامعه ایرانی نسبت به صورت‌های

جدید ارتباطی در ایران وجه غالبی دارند. به عبارت دیگر، بعد انجمنی روابط اجتماعی و مشارکت مدنی بسیار پایین‌تر از وجوه دیگر ارتباط اجتماعی است (عبدالهی و موسوی، ۱۳۸۶).

یکی از مهم‌ترین عناصر سرمایه اجتماعی اعتماد است. اعتماد یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و زمینه‌ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه است. اعتماد مشارکت را در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی سرعت می‌بخشد و تمایل افراد را برای همکاری با گروه‌های مختلف جامعه افزایش می‌دهد. اعتماد در روابط اجتماعی شکل می‌گیرد و تقویت می‌شود و یکی از جنبه‌های آن است. اعتماد اکتسابی است و طی جریان جامعه‌پذیری و از همان سال‌های اولیه زندگی پدید می‌آید و طی تجارب اجتماعی تقویت می‌شود و به نسل‌های بعدی انتقال می‌یابد (زین‌آبادی، ۱۳۸۷). اعتماد و سرمایه اجتماعی از طریق پیوندهای درون‌گروهی و بین‌گروهی تبیین‌پذیرند. وقتی اعتماد بین گروه‌ها اندک ولی اعتماد درون‌گروهی زیاد باشد انتظار می‌رود سرمایه اجتماعی در جامعه پایین باشد. این امر تأثیر منفی بر سطح کل اجتماع خواهد داشت. سرمایه اجتماعی در سطح جامعه زمانی بالا خواهد بود که بین افراد در گروه‌های مختلف پیوندهای مثبت و مبتنی بر اعتماد وجود داشته باشد (زارع، ۱۳۸۷).

عناصری چون اعتماد و مشارکت اجتماعی در مطالعات داخلی (کوشری، ۱۳۷۴؛ فیروزآبادی، ۱۳۸۴؛ حجتی کرمانی و شادی طلب، ۱۳۸۷) و مطالعات خارجی (Rosenfeld, ۲۰۰۱؛ هال، ۱۹۹۷؛ اشنایدر و همکاران، ۱۹۹۷) و عنصر امنیت (اونق، ۱۳۸۵) مطالعه شده‌اند.

تنوع فرهنگی در جوامعی پیش می‌آید که در آن‌ها خرده‌فرهنگ‌ها تعدد و تکثر داشته باشند. عموماً خرده‌فرهنگ به باورها، هنجارها و آداب و رسوم رایج در میان گروهی از مردم گفته می‌شود که با باورها و آداب و رسوم متداول در کل جامعه فرق داشته باشد (صالحی امیری، ۱۳۸۸).

نقش تنوع فرهنگی در نظام اجتماعی جامعه تنها در تعدد فرهنگ خلاصه نمی‌شود، بلکه از درون آن‌ها نظام‌های اجتماعی و سلسله مراتب اجتماعی بیرون می‌آید. این سلسله‌مراتب

اجتماعی حاوی ارزش‌ها و الگوهای رفتاری متفاوتی است که به نوبه خود نقش‌های متفاوتی از افراد را در بستر کارکردهای جامعه بروز می‌دهد. قابلیت کارکردهای متفاوت این ارزش‌ها و الگوهای متنوع آثار گوناگونی را در دیگر ساختارهای جامعه از خود بر جای می‌گذارد. اما، از آنجا که به‌ندرت کشوری را می‌توان یافت که در آن جمعیت زنان و مردان آن از یک زبان، مذهب، آداب و رسوم و ویژگی‌هایی از این قبیل پیروی کنند و چون اغلب جوامع مانند موزایک‌های رنگارنگی از قومیت‌ها و عناصر متفاوت فرهنگی تشکیل شده‌اند، لذا عقیده بر این است که همگونی جوامع قطعاً عامل ایجاد ثبات رشد و پیشرفت جوامع به حساب می‌آید و جوامعی که با گسیختگی‌های فرهنگی - اجتماعی روبه‌رویند علاوه بر آنکه ممکن است میزان زیادی از وقت دولت مرکزی را صرف حواشی خود کنند، به واسطه درگیری‌های نژادی قبایل و قومیت‌ها و درگیری‌های گویشی غالب انرژی‌های دولت را به هدر می‌دهند (نقیب‌زاده، ۱۳۸۵).

به لحاظ توسعه مفهومی، امنیت ماهیتی منشوری و چندبُعدی دارد، به طوری که صاحب‌نظران بسیاری در این حوزه، برای آن وجوه و ابعاد مختلفی برشمرده‌اند. برخی صاحب‌نظران معتقدند که مفهوم امنیت عمومی بر حفظ جان، مال و شئون زندگی افراد و مقابله با جرایم و آسیب‌های اجتماعی و نیز برقراری نظم و قانون دلالت می‌کند. جامعه‌ای که در آن احساس امنیت و آرامش وجود نداشته باشد و ضریب امنیت عمومی آن از یک سو به خاطر رشد جرایم مانند سرقت، قتل، تبهکاری، مواد مخدر و جزآن و از سوی دیگر به سبب آسیب‌های اجتماعی چون اعتیاد، خودکشی، بی‌نظمی، قانون‌گریزی و جزآن کاهش یابد، فضای عمومی افراد دچار آشفتگی و پریشانی خواهد شد و دل‌مشغولی اصلی آن‌ها مصون ماندن از چنین خطراتی است، زیرا افزایش جرایم اجتماعی، زندگی را برای آحاد جامعه غیرقابل پذیرش می‌کند.

۱. ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی

۳. ۱. بعد اجتماعی

در بعد اجتماعی مدل پیشنهادی، مؤلفه‌های اعتماد، روابط متقابل، مشارکت، آگاهی

عمومی، اخلاقیات و مسئولیت اجتماعی مطرح می‌شوند.

۳. ۱. ۱. اعتماد

اعتماد عبارت است از تمایل به خطرپذیری در بطن اجتماع، بر اساس حس اعتماد به دیگران، به این شکل که دیگران بر اساس انتظار ما پاسخ دهند و به روش‌های حمایتی دوجانبه عمل کنند یا دست‌کم قصد آزار نداشته باشند

اعتماد پدیده حساس و شکننده‌ای است و به وجود آمدن آن زمان زیادی می‌برد. باید دانست که اعتماد باعث به وجود آمدن اعتماد می‌شود. اعتماد دارای ابعاد زیر است:

۱. صداقت: درستی، پاکی

۲. شایستگی: داشتن مهارت و دانش در زمینه فنی و روابط انسانی

۳. ثبات قابلیت اعتماد: توان پیش‌بینی و قضاوت خوب هنگام رویارویی با اوضاع و

احوال و شرایط متفاوت

۴. وفاداری: حفظ آبرو و حیثیت

۵. روراستی: تبادل نظر و دادن اطلاعات به صورت آزادانه.

مزیت عمده اعتماد بین افراد تسهیم اطلاعات و همکاری است. وقتی افراد اعتماد داشته باشند که به عقاید آنان احترام گذاشته می‌شود، تمایل بیشتری به طرح عقاید خلاق، اهداف و عقاید فردی دارند. چنین محیطی عقاید خلاق را در سازمان به وجود می‌آورد و تعارض‌ها را در موقعیت برد-برد حل می‌کند. وارن بینس می‌گوید: «اعتماد چالش مدیران امروز و فرداست» (وارن بینس، ۱۳۸۳)

۳. ۱. ۲. روابط متقابل

منظور از روابط متقابل، ارتباطات میان دو شخص یا دو گروه است که صورت‌های گوناگونی چون همکاری، مبادله، وصلت و دوستی به خود می‌گیرد. همچنین، روابط متقابل در ارتباطات خانوادگی، همسایگی، و ارتباطات متقابل محیط کار را نیز شامل می‌شود. توسعه ارتباطات غیررسمی باعث افزایش اعتماد متقابل می‌شود که این افزایش از اثر تفاوت‌های ناشی از مقام می‌کاهد (مورهد و گریفین، ۱۳۸۳: ۲۹۶).

۳. ۱. ۳. مشارکت

منظور از مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به اهداف گروهی یکدیگر را یاری کنند و در مسئولیت کار شریک شوند (علوی، ۱۳۸۰: ۱۵). معمولاً زمینه‌های مشارکت به صورت زیر تقسیم می‌شود:

۱. مشارکت در تصمیم‌هایی که در زمینه‌های فنی اتخاذ می‌شود.
۲. مشارکت در زمینه‌های امور کارکنان. این نوع مشارکت در قانون شوراهای اسلامی کار به طور نسبتاً گسترده‌ای پیش‌بینی شده است.
۳. مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مالی نظیر سرمایه‌گذاری، توزیع درآمد، تسهیم منافع و جزآن.

۴. مشارکت در تصمیم‌هایی که در زمینه‌های عمومی اتخاذ می‌شود مانند تغییر ساختار واحد صنعتی، تغییر محل کارخانه، متوقف کردن یا گسترش واحد و جزآن (میرسپاسی، ۱۳۸۳: ۴۴۱).

بنابراین، آنچه مهم است همکاری متعهدانه مردم با دولت به‌ویژه در قالب نهادهای مدنی و گروه‌های غیردولتی است.

فوکویاما مشارکت اجتماعی را ابتدا در شرکت در انتخابات خلاصه کرده بود اما پس از آن به شرکت در ورزش‌های گروهی نیز توجه نشان داد (فوکویاما، پیشین).

۳. ۱. ۴. آگاهی عمومی

اطلاعات مؤثرترین و کارآمدترین ثروت و سرمایه هر ملتی است؛ ثروتی که برخلاف ثروت‌های دیگر از بین نمی‌رود و هر چه مصرف شود قوی‌تر و کامل‌تر می‌شود. اطلاعات میزان دانشی است که اعضای شبکه اجتماعی از یکدیگر دارند (بهرامی، ۱۳۸۱: ۳).

فوکویاما معتقد است قبل از ورود به هر سیستم تجاری یا اجتماعی، باید آگاهی کافی درباره شبکه‌های اعتماد موجود در آن سیستم و ویژگی‌های آن را به دست آورد، زیرا اعتماد را پایه هر گونه مبادلات اقتصادی و اجتماعی می‌داند (علوی، ۱۳۸۰: ۳۴).

۳. ۱. ۵. اخلاقیات

اندیشمندان مدیریت اصول اخلاقی را در نوشته‌های خود به صورت گوناگون بیان

داشته‌اند. پوزنر و اسمیت به دو دسته معیارهای اخلاقی اشاره می‌کنند که یکی بر فردگرایی سنتی تأکید دارد و دیگری بر همکاری و جمع‌گرایی. به باور این دو نویسنده مدیران باید ضمن حفظ آزادی و ارزش‌های فردی، منابع جمعی و مصالح اجتماعی را نیز محترم شمارند. فردریکسون اصول اخلاقی را برابری و عدالت اجتماعی و مصلحت عامه تعریف می‌کند و دل‌هارت بنیادهای اخلاقی سازمان را عزت و آبرو، نیک‌خواهی و عدالت می‌داند. اصول اخلاقی بیشتر مربوط به رفتارهایی می‌شود که تحت پوشش مقررات قانونی قرار نمی‌گیرند. مقررات قانونی بر رفتارهایی اعمال می‌شوند که الزاماً تحت پوشش اصول اخلاقی نیستند. قوانین کنونی بازتابی از قضاوت‌های معنوی و اخلاقی است ولی تمام نکات اخلاقی در آن گنجانده نشده است.

بسیاری از افراد بر این باورند که اگر کسی قانونی را نقض نکند، در آن صورت اصول اخلاقی را رعایت کرده است. ولی دامنه اصول اخلاقی در مدیریت همان اصولی است که به هنگام تصمیم‌گیری و رفتار از نظر اخلاقی مدیران را هدایت و راهنمایی می‌کند. موضوع مسئولیت اجتماعی در گستره همین مطلب قرار می‌گیرد؛ یعنی، به هنگام تصمیم‌گیری و اقدام، سازمان باید به گونه‌ای عمل کند که به خیر و صلاح جامعه و خودش باشد (دفت، ۱۳۸۰: ۴۰۸).

۳. ۱. ۶. مسئولیت اجتماعی

مسئولیت اجتماعی را به صورت‌های مختلفی تعریف کرده‌اند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم. مسئولیت اجتماعی مجموعه وظایف و تعهداتی است که سازمان بایستی در جهت حفظ و مراقبت و کمک به جامعه‌ای انجام دهد که در آن فعالیت می‌کند (بارنی و گریفین، ۱۹۹۲). مسئولیت اجتماعی یکی از وظایف و تعهدات سازمان در جهت متفیع ساختن جامعه است، به نحوی که هدف اولیه سازمان یعنی حداکثر کردن سود را صورتی متعالی بخشد.

مسئولیت اجتماعی وظیفه‌ای است بر عهده مؤسسات تا بر زندگی اجتماعی که در آن کار می‌کنند آثار سوء نگذارند. نوع این وظایف به طور روشن تعریف نشده است، ولی کاملاً مشتمل بر وظایفی است چون آلوده نکردن محیط، تبعیض قائل نشدن در استخدام،

مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت و تنوع فرهنگی.....

اخلاقی عمل کردن، آگاه کردن مصرف‌کننده از کیفیت محصولات یا خدمات و بالاخره مشارکت مثبت در زندگی افراد جامعه. (الوانی، مهدی و قاسمی، احمد، ۱۳۷۷: ۳۲۴) حال با توجه به تعاریف مطرح، نمونه‌ای از شاخص‌های (متغیرهای) اندازه‌گیری مربوط به هر یک از مؤلفه‌های شش‌گانه بعد اجتماعی از سرمایه اجتماعی مطرح و معرفی می‌شود.

۲.۳. بعد فرهنگی

در بعد فرهنگی مدل پیشنهادی مؤلفه‌های مقررات رفتاری، هنجارها، ارزش‌ها، دین و ایدئولوژی، نمادها، مثل‌ها، استعاره‌ها و جو و فضا مطرح می‌شوند.

۱. ۲. ۳. مقررات رفتاری

در بررسی مقررات رفتاری این سؤال‌ها مطرح می‌شود:

۱. چه کسی این مقررات را تدوین می‌کند و تا چه حدودی صرفاً بیانگر علایق سازنده آن است؟

۲. چه کاربرد و وظیفه‌ای دارد؟ منشور رفتاری وظایفی را اجرا می‌کند شامل دستورالعملی برای چگونگی رفتارها، تنظیم رفتارها، طرح مجموعه‌ای از استانداردها، شناسایی اصول و ارزش‌ها، طرح ابزاری برای حل مشکلات تصمیم‌گیری و جزآن. مقررات رفتاری شامل معیارهایی مستقل و از پیش تعیین شده است، به منظور جلوگیری از ابهام و سوءتعبیر و می‌توان آن‌ها را در مشورت و نظرخواهی نیز قرارداد.

۳. مقررات رفتاری باید شامل چه مواردی باشد؟ این مقررات می‌تواند بسیار جامع یا بسیار خلاصه باشد. مثلاً در دولت محلی انگلستان منشورهایی که برای کارکنان و سیاست‌مداران تنظیم می‌شود بسیار جامع و فراگیر شامل موارد زیر است: قانون، استانداردها، افشای اطلاعات و جزآن.

۴. منشورهای رفتاری برای چه کسانی و چه مواقعی کاربرد دارد؟ آیا فقط به رفتار درونی مدیران می‌پردازد یا شامل ابعاد خارجی رفتار آنان نیز می‌شود؟

۵. آیا این مقررات ضروری است و کاربرد آن‌ها هیچ تأثیری برجای‌گذارده؟ همان‌طور که تحقیقات نشان داده است به استفاده از این منشورها همواره توجه نمی‌شود

(لاوتن، ۱۳۸۴: ۱۳۰).

۳. ۲. ۲. هنجارها

هنجار نوعی انتظار رفتاری است که تا حدود زیادی از جانب گروهی از افراد یا در جامعه مراعات می‌شود. از این‌رو، بیانیه‌های هنجاری، نوع خاصی از رفتارهای مورد انتظار را تجویز می‌کنند. این هنجارها بیان می‌دارند شخص، سازمان یا دولت چگونه باید عمل کند (الوانی، ۱۳۸۸: ۲۸).

هنجارها به افراد می‌گویند که در شرایط مشخص چه باید بکنند. از دیدگاه موقعیتی که شخص در آن قرار می‌گیرد، هنجارها مشخص می‌سازند که در اوضاع و شرایط مشخص چه انتظاری از وی می‌رود. هنجارهای مورد قبول گروه ابزاری به حساب می‌آید که بر رفتار اعضای گروه تأثیر داشته باشد، بی‌آنکه هیچ کنترلی از بیرون اعمال شود. اگرچه گروه‌ها و جوامع هنجارهایی دارند، این هنجارها با هم متفاوت‌اند. هنجارها یا معیارهای رسمی به صورت بخشنامه، دستورالعمل، و قوانینی وجود دارند که اعضای گروه باید آن‌ها را رعایت کنند. بیشتر هنجارهای سازمانی جنبه رسمی دارند (کاوسی و طلوعی اشلقی، ۱۳۸۵).

۳. ۲. ۳. ارزش‌ها

ارزش‌ها در بسیاری از مطالعات جامعه‌شناختی نقش مهمی دارند. بدین لحاظ می‌توان ارزش‌ها را مجموعه‌ای از پنداشت‌های اساسی نسبت به آنچه پسندیده است دانست که تجلی عمیق‌ترین احساسات مشترک نسبت به جهان در جامعه است. بنابراین، ارزش‌های اجتماعی ایجادکننده و قوام‌بخش روابط و نظم اجتماعی‌اند. مارکس وبر در این مورد چنین استدلال می‌کند که روابط اجتماعی زمانی خصلت جماعتی پیدا می‌کنند که جهت‌گیری رفتار اجتماعی، چه در مورد منفرد و یا نوع مثالی، بر احساس همبستگی شرکت‌کنندگان که زاینده وابستگی‌های عاطفی و سنتی آنان است استوار باشد. از سوی دیگر، خصلت جامعه‌ای روابط اجتماعی محصول آشتی و توازن منافع است و از احکام ارزش عقلانی یا مصلحت‌ناشی می‌شود. به تعبیر دیگر، می‌توان گفت که ارزش‌ها به صورت واسطه و حلقه‌های وصل در مبادلات و تعاملات اجتماعی ایفای نقش می‌کنند و نظام‌های ارزشی در

هر دوره از تغییرات ساختاری و اجتماعی مراتب و اولویت های خاص خود را خواهند داشت که بسیار تأثیرگذار خواهد بود (مجدالدین، ۱۳۸۰، ۹۶-۱۱۳).

۳. ۲. ۴. دین و ایدئولوژی

دین نقش مهمی در ایجاد سرمایه اجتماعی دارد. بسیاری از مذاهب با ترویج ارزش هایی نظیر مشارکت، صداقت، اعتماد، و ایثار موجب می شوند سرمایه اجتماعی بالایی در بین پیروان خود ایجاد شود. ادیان و مذاهب در این زمینه می توانند موفق باشند و علاوه بر ایجاد اعتماد داخلی، زمینه برقراری روابط مفید و مؤثر را با گروه ها و مذاهب دیگر اجتماعی فراهم سازند. در حالت عکس نیز فرقه گرایی موجب بحران های اجتماعی و خشونت می شود. اما به هر حال، ادیان در گذشته، حال و آینده قطعاً نقشی جدی در سرمایه اجتماعی داشته و خواهند داشت (فوکویاما، ۱۳۷۹).

ایدئولوژی نیز با تحمیل این خواست به فرد که به سود چیزی یا کسی غیر از خودش عمل کند، سرمایه اجتماعی به وجود می آورد. این امر در آثاری آشکار می شود که ایدئولوژی مذهبی با توجه به منافع دیگران فرد را وارد می نماید. همچنین، شیوه هایی وجود دارد که به کمک آن ها ایدئولوژی ممکن است اثر منفی بر سرمایه اجتماعی داشته باشد. ایدئولوژی که بر رابطه جداگانه و مستقل هر فرد با خداوند تأکید می کند عمدتاً اساس آیین پروتستان را تشکیل می دهد و از ایجاد سرمایه اجتماعی جلوگیری می کند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۹۱).

۳. ۲. ۵. نمادها

بهترین راه انتقال ارزش ها یا رفتارهای مطلوب، نهادها و نمادسازی است. معمولاً مدیران راه آسان را برمیگزینند و به جای احیای ارزش ها، با خطابه و فرستادن پیام یا صدور فرمان سر و ته موضوع را به هم ربط می دهند. اگر قرار باشد برای بی اعتمادی موجود فقط یک دلیل بیاوریم، آن دلیل وجود تفاوت بین ادعا و عمل است. همان گونه که ریا و دورویی، خودباوری فرد را تباه می کند، صداقت را که شرط خودباوری است نابود می کند.

بنابراین، زمینه اصلی در فرهنگ جامعه وجود نظامی از معانی و مفاهیم مشترک در

میان اعضای جامعه است. این مجموعه از مفاهیم و معانی مشترک نمادهای مورد قبول در جامعه را تشکیل می‌دهند، چرا که فرهنگ عبارت است از مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها، درک و استنباط و شیوه‌های تفکر یا اندیشیدن که اعضای سازمان در آن وجوه مشترک دارند (دفت، ۱۳۸۰: ۶۳۱).

۳. ۲. ۶. مثل‌ها و استعاره‌ها

منشأ و کارکردهای مثل‌ها و داستان‌های سازمانی ابداعاً روشن و آشکار نیست اما درون‌مایه‌های برخی از این استعاره‌ها مشخص شده‌اند. داستان‌ها غالباً ارزش‌ها و باورهای بنیانگذاران یا دیگر شخصیت‌های اصلی سازمانی را انتقال می‌دهند که به الگوهای نمادین شغل بدل شده‌اند. این داستان‌ها اغلب تجویزی‌اند. به همین جهت به ابزار مستقیمی برای تعلیم و القا به افراد سازمانی بدل می‌شوند (ادگارشاین، ۱۳۸۳: ۲۷۵).

۳. ۲. ۷. جو و فضا

معنا و کاربرد فضا از جمله نامحسوس‌ترین وجوه فرهنگ سازمانی است، زیرا مفروض‌های مربوط به فضا و مکان، نظیر مفروض‌های مربوط به زمان، احتمالاً مورد غفلت کامل واقع می‌شود. به همین علت نیز ذهن از کارکرد آن آگاه نیست. در همان حال هنگامی که این مفروض‌ها نقض می‌شوند، مانند هنگامی که اعضای فرهنگ‌های متفاوت رو در روی یکدیگر قرار می‌گیرند، واکنش‌های احساسی بسیار شدیدی بروز می‌کند. علت اصلی آن نیز این است که فضا و مکان معانی نمادین عمیقی دارند (ادگارشاین، ۱۳۸۳: ۱۸۱).

به‌طور کلی، منظور از جو و فضا روح حاکم بر جامعه در شرایط و موقعیت مختلف سیاسی - اجتماعی - فرهنگی است که ممکن است با روی کارآمدن مدیران ارشد جدید در جامعه این جو و فضا تغییر کند، اما فرهنگ همچنان پایدار باقی بماند. بنابراین، یکی از نمودهای سرمایه اجتماعی فضای سیاسی و اجتماعی است که ساختار اجتماعی را شکل می‌دهد و هنجارها را برای توسعه تقویت می‌کند. پارامترهایی چون نوع حکومت، رژیم سیاسی، قانون و نظام قانون‌گذاری و دستگاه قضایی و آزادی‌های سیاسی و مدنی از عمده عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی است (مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۸۴).

در ادامه با توجه به تعاریف مطرح‌شده، شاخص‌های اندازه‌گیری مربوط به هر یک از

مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت و تنوع فرهنگی.....

مؤلفه های هفت گانه مطرح شده است که یک نمونه از آن در بعد فرهنگی سرمایه اجتماعی معرفی می گردد:

۳.۳. بعد سیاسی

در بعد سیاسی مدل پیشنهادی مؤلفه های امنیت، نهادهای عمومی و مدنی، مشارکت سیاسی، انتخابات، قانونمداری و روزنامه محسوب می شوند.

۳.۳.۱. امنیت

فرد با پیوستن به گروه از تنهایی نجات پیدا می کند و احساس امنیت می نماید. کسی که عضو گروه می شود احساس قدرت بیشتری می کند، شک و تردیدی که از خود دارد کاهش می یابد و در برابر تهدیدها بهتر مقاومت می کند.

با نگاهی به سیر تحول الگوهای تأمین امنیت ملی می توان بین دو دیدگاه اصلی سلبی و ایجابی تفاوت قائل شد. در حالی که دیدگاه سلبی بر نبود تهدید تأکید دارد و امنیت را وضعیتی تلقی می کند که در جامعه نسبت به ارزش های حیاتی بازیگر وجود نداشته باشد، دیدگاه ایجابی آن را وضعیتی خاص می داند که بر نبود تهدید تعادلی بین خواسته های شهروندی و کار ویژه دولتی وجود داشته باشد. متأثر از همین تفاوت در دیدگاه است که امنیت در دیدگاه سنتی بیشتر صبغه نظامی یافته و پدیده هایی چون جنگ و نزاع در کانون آن قرار دارند. اما دیدگاه ایجابی ماهیتی متفاوت و معطوف به مردم دارد. بدین صورت که ایجاد رضایت مندی در کسب اعتماد مردم، مبنای اصلی امنیت به شمار می آید. بر این اساس، مشخص می شود که مطالعات و برنامه های امنیتی در سال های پایانی قرن بیستم متوجه مقولاتی چون سرمایه اجتماعی شده اند و حتی معادلات و توان مندی های نظامی و فناوری در همین چارچوب فهم و تجزیه و تحلیل می شوند. به عبارت دیگر، تأمین امنیت بدون داشتن اعتماد قابل توجهی در حوزه اجتماعی میسر نیست یا حداقل بسیار دشوار خواهد بود (افتخاری، ۱۳۸۰: ۲۳).

۳.۳.۲. نهادهای عمومی و مدنی

هدف از ایجاد نهادهای عمومی و مدنی مختلف، به وجود آوردن بخش کارآمد عمومی در کشور است. یکی از دلایلی که انجام این مهم را دشوار می سازد دلایل سیاسی است.

برای مثال، ممکن است منافع عده‌ای اقتضا کند تا وضع ناکارا و نامطلوب فعلی دولت، به همین ترتیب ادامه یابد. اما مشکل تداوم ناکارایی یا فساد دستگاه‌ها نمی‌تواند صرفاً به دلایل سیاسی باشد. در بیشتر اوقات سیاستمداران و مقامات کشوری انگیزه‌های قوی و تمایلات قبلی برای بهبود عملکرد بخش عمومی دارند، اما دیوان‌سالاری بخش عمومی چنان پیچیدگی‌هایی دارد که با راه‌حل‌های روشن و غیرمبهم نمی‌توان از پس پیچ و خم‌های آن برآمد (بانک جهانی، ۱۳۷۸: ۱۷).

نهادهای مدنی اگرچه کانال انتقال خواسته‌های مردمی به نظام سیاسی‌اند، اما نقش آگاهی‌بخشی ندارند؛ بدین معنی که خدمات و کارهای ویژه دولتی نیز باید به آن سطح برسد تا نسبت به حکومت احساس تعلق کند. نهادهای مدنی و منظم کردن خواسته‌های نیز از جمله کارهای مهمی است که این نهادها قادر به انجام آن‌اند. یکی دیگر از کارکردهای نهادهای مدنی امیدبخشی است.

پرداختن به مشکلات نباید به معنای ایجاد یأس در مردم باشد، بلکه این اقدام باید به گونه‌ای صورت پذیرد که ضمن طرح مشکلات، بتواند آینده‌ای روشن را برای جامعه و حکومت ترسیم نماید. همچنین، ترویج الگوی رقابت سالم سیاسی و جلوگیری از هرج‌ومرج و بی‌نظمی از کارهای ویژه مؤثر این نهادها برای ارتقای سرمایه اجتماعی به شمار می‌رود. نهادهای مدنی با تجمیع خواسته‌های مردمی، حکومت را در مقابله با مفاسد و مشکلات یاری می‌کنند. بدین ترتیب ضمن فراهم آوردن زمینه مشارکت هر چه بیشتر مردم، آن را در راستای منافع ملی نهادینه می‌سازد (افتخاری، پیشین).

۳.۳.۳. تحزب و مشارکت سیاسی

یکی دیگر از ابعاد سرمایه اجتماعی، میزان مشارکت شهروندان در بهبود نظام‌های سیاسی است. میزان مشارکت افراد در رأی‌گیری‌ها، مشارکت در احزاب و مشارکت در تدوین برنامه‌ها را می‌توان از آن جمله دانست. در سطح سازمانی نیز مشارکت کارکنان و مدیران در تصمیم‌گیری‌های سازمانی دلیلی بر وجود سرمایه اجتماعی است (علوی، ۱۳۸۰: ۳۷).

۳.۳.۴. انتخابات

از دیگر ابعاد سرمایه اجتماعی میزان دخالت و مشارکت افراد در رأی‌گیری‌های

کشوری، شهری، شوراها، و انجمن های محلی است و می توان آن را دلیلی بر وجود سرمایه اجتماعی در جامعه دانست.

۳.۳. ۵. قانون مداری

قانون گرایی و نظام قانون گذاری نیز یکی دیگر از مؤلفه های سرمایه اجتماعی به شمار می رود. برقراری عدالت اجتماعی و حکومت دموکراتیک فراگیر از پیامدهای قانون مداری است که عاملی مؤثر برای تقویت سرمایه اجتماعی محسوب می شود. حکومت براساس قانون و ساختار اجتماعی قانون مند و ساختارهای مردم گرایانه و برابرخواه از نتایج قانون مداری است. به جریان افتادن فرایند قانون مداری در جامعه باعث برقراری عدالت اجتماعی، برخورداری همگان از امکانات جامعه و انگیزه های برای مشارکت اجتماعی مردم است.

۳.۳. ۶. روزنامه ها و رسانه ها

مطبوعات و سایر رسانه ها در آگاهی بخشی و اطلاع رسانی به موقع و صحیح به افراد نقش عمومی و مهمی دارند. مطبوعات و رسانه ها اگر بتوانند به میزان بیشتر و دقیق تری اطلاعات و مسائل جاری روز را در زمانی کمتر و به طور مناسب در اختیار شهروندان قرار دهند به اعتمادسازی در سطح جامعه اقدام کرده اند و بر میزان سرمایه اجتماعی افزوده اند، زیرا بسیاری از بی اعتمادی ها از بی خبری و ناآگاهی افراد سرچشمه می گیرد. در ضمن زمینه مشارکت افراد و بروز ایده های نو و خلاق هم برای شهروندان فراهم می شود (فوکویاما، پیشین).

۳.۴. بعد اقتصادی

در بعد اقتصادی مدل پیشنهادی، مؤلفه های ارزش روز شرکت و میزان هزینه ها مطرح می شوند.

۳.۴. ۱. ارزش روز شرکت

بر این اساس که تغییرات موجود در ارزش روز هر شرکتی را قبل و بعد از خرید آن شرکت، دیگر شرکت ها محاسبه می کنند، سرمایه های موجود یک شرکت بر اساس ارزش بازاری آن بیانگر مجموع سرمایه های ملموس و ناملموس آن است. از این رو، سرمایه اجتماعی نیز دربردارنده ارزش سیستم انسانی کارکنان و مدیریت شرکت است.

۳. ۴. ۲. میزان هزینه‌ها

توجه به محاسبه تأثیر استفاده از سرمایه اجتماعی بر صرفه‌جویی در هزینه‌های مدیریتی ما را در سنجش سرمایه اجتماعی از دیدگاه اقتصادی یاری می‌رساند. با محاسبه هزینه‌های مدیریتی شامل کاهش هزینه‌های کنترل و نظارت رسمی، کاهش هزینه‌های مبادلات و رایزنی‌ها و کاهش هزینه‌های ناشی از تسریع گردش کار فرایندها می‌توان هزینه‌های صرفه‌جویی شده، در اثر استفاده بهتر از سرمایه اجتماعی را محاسبه کرد. بر اساس این روش می‌توان برای ارزشیابی و توجیه اقتصادی، از طرح حاوی تغییر سازمانی مبتنی بر استفاده از سرمایه اجتماعی نیز بهره برد. برای این امر کافی است ساختار و فرایندهای مطلوبی را که می‌خواهیم بر اساس ذخیره سرمایه اجتماعی موجود در سازمان به آن‌ها دست پیدا کنیم مشخص کنیم. سپس، بر اساس آن صرفه‌جویی اقتصادی پیش‌بینی شده را حاصل این نوع سرمایه بدانیم (فوکویاما، پیشین: ۱۳۷).

در ادامه با توجه به تعاریف ارائه شده برای شاخص‌های اندازه‌گیری مربوط به هر یک از مؤلفه‌های بعد اقتصادی سرمایه اجتماعی، یک نمونه از آن‌ها را مطرح می‌کنیم:

۴. روش پژوهش

روش این پژوهش توصیفی از نوع همبستگی است. تمامی شهروندان تهرانی در سه منطقه ۱، ۶ و ۲۰ تهران جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می‌دهند که با روش خوشه‌ای، متناسب با حجم تعداد، ۴۰۰ نفر به صورت تصادفی انتخاب شدند.

۴. ۱. ابزار جمع‌آوری اطلاعات

ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه محقق‌ساخته در بخش اول ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و بخش دوم مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در نظر گرفته شد. برای روایی پرسشنامه از روایی صوری، محتوایی و سازه تحلیل عامل استفاده شد. ضریب پایایی پرسشنامه سرمایه اجتماعی ۰/۹۱ است. در این پژوهش از تحلیل عاملی^۱ برای پی بردن به

۱ - factor analysis

مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت و تنوع فرهنگی.....

اجزای زیربنایی مؤلفه های اصلی استفاده شده است. از آزمون های کیزر مایر اولکین^۱ جهت بررسی کفایت تعداد نمونه، همچنین از آزمون کروی بارتلت^۲ در بررسی معناداری همبستگی داده ها (با ضریب خبی دو) استفاده شد، چرا که اگر همبستگی این آزمون قابل توجه باشد، نشانگر این مطلب است که همه مؤلفه ها در اندازه گیری یک عامل مشترک سهیم اند.

۵. اهداف پژوهش

۱. تبیین مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت در کلان شهر تهران
۲. تبیین مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد پذیرش تنوع فرهنگی در کلان شهر تهران

۶. یافته های پژوهش

۶.۱. مؤلفه امنیت

جدول ۱ نشان دهنده گویه های پیشنهادی امنیت است. همچنین، جدول ۶ نشان دهنده ضریب همبستگی گویه های مطرح شده با آزمون کروی بارتلت است.

جدول ۱. ماتریس بارهای عاملی چرخش داده شده
بر عوامل استخراجی چارچوب پیشنهادی عوامل امنیت

سؤال	امنیت	بار عاملی
۷	امنیت لازم در محله ما وجود دارد.	۰/۴۸۵
۸	امروزه، مردم بیشتر از وجود ناامنی های اجتماعی احساس نگرانی می کنند.	۰/۵۵۹
۹	اعتقاد دارم در هر زمان می توان در خیابان های خلوت قدم زد.	۰/۷۷۹

۱ - Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO)

۲ - Bartlett's Test of Sphericity

۰/۶۵۳	امروزه، بیش از هر زمانی نیاز به جامعه‌ای امن احساس می‌شود.	۱۰
۰/۶۷۶	بخشی از دغدغه‌های امروز مردم احساس ناامنی و وجود مشکلات مربوط به آن است.	۱۱
۰/۵۸۶	زمانی که در جامعه با مردم تعامل و همکاری دارم، از طرف آن‌ها دیگر احساس خطری برای آزادی‌های شخصی خود احساس نمی‌کنم.	۳۵
۰/۷۶۳	اگر با عقیده فردی موافق نباشم، برای بیان مخالفت خود احساس راحتی می‌کنم.	۳۶
۰/۶۹۰	وجود بزهکاری و انحرافات اجتماعی در جامعه را تهدیدی برای آزادی اندیشه و ایده‌ها می‌دانم.	۳۷

بر اساس یافته‌های جدول ۱، بیشترین ضریب عاملی در عامل امنیت مربوط به گویه «اعتقاد دارم در هر زمان می‌توان در خیابان‌های خلوت قدم زد» با بار عاملی ۰/۷۷۹ و کمترین ضریب عاملی مربوط به گویه «امنیت لازم در محله ما وجود دارد» با بار عاملی ۰/۴۸۵ بوده است.

جدول ۲. نتایج آزمون KMO و آزمون بارتلت مرتبط با مؤلفه‌های امنیت

مقیاس تناسب		آزمون کروی بارتلت
نمونه‌گیری KMO		
۰/۶۴۵		
۱۳۰/۹۵۷	خی دو تقریبی	
۲۸	درجه آزادی	
۰/۰۰	سطح معناداری	

جدول ۲، نشان‌دهنده مقدار KMO در باب کفایت نمونه‌گیری برابر ۰/۶۴۵ و مقدار

مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت و تنوع فرهنگی.....

متوسط و قابل قبولی است. همچنین، سطح معناداری آزمون کرووی بارتلت نشان دهنده همبستگی عناصر مؤلفه اصلی امنیت است.

۲.۶. مؤلفه تنوع فرهنگی

جدول ۳، نشان دهنده گویه های پیشنهادی امنیت است. همچنین، جدول ۸، نشان دهنده ضریب همبستگی گویه های مطرح شده با آزمون کرووی بارتلت است.

جدول ۳. ماتریس بارهای عاملی چرخش داده شده
بر عوامل استخراجی چارچوب پیشنهادی عوامل تنوع فرهنگی

سؤال	تنوع فرهنگی	بار عاملی
۲۶	تنها وجه تمایز قومیت ها با هم فرهنگ آنهاست.	۰/۵۵۶
۲۷	معتقدم قومیت های مختلف نمی توانند در کنار هم با آرامش زندگی کنند.	۰/۶۷۳
۲۸	کوتاهی افراد در انجام مسئولیت ها بیشتر مربوط به تفاوت ها و تنوع فرهنگی آنهاست.	۰/۶۷۳
۲۹	تنوع فرهنگی عامل مهمی در بروز و ظهور استعدادها و قابلیت های افراد در جامعه است.	۰/۷۵۵
۳۰	وجود تنوع فرهنگی در جامعه را باعث ایجاد انگیزه رقابت سالم و پویا و رشد جامعه می دانم.	۰/۷۳۳
۳۱	به نظر من فرهنگ تهرانی ها بهتر از سایر قومیت ها است.	۰/۶۹۷
۳۲	احترام به فرهنگ های متفاوت را یک اصل در روابط و معاشرت های اجتماعی می دانم.	۰/۷۶۴
۳۳	اگر کسی قومیت های مختلف را مسخره کند ناراحت می شوم.	۰/۵۶۰

بر اساس یافته‌های جدول ۷، بیشترین ضریب عاملی در عامل تنوع فرهنگی مربوط به گویه «احترام به فرهنگ‌های متفاوت را یک اصل در روابط و معاشرت‌های اجتماعی می‌دانم» با بار عاملی ۰/۷۶۴ و کمترین ضریب عاملی مربوط به گویه «تنها وجه تمایز قومیت‌ها با هم فرهنگ آن‌هاست» با بار عاملی ۰/۵۶۰ بوده است.

جدول ۴. نتایج آزمون KMO و آزمون بارتلت مرتبط با مؤلفه‌های تنوع فرهنگی

مقیاس		تناسب ۰/۶۴۵
نمونه‌گیری KMO		
آزمون کروی بارتلت	خی دو تقریبی	۱۳۰/۹۵۷
	درجه آزادی	۲۸
	سطح معنا داری	۰/۰۰

جدول ۴، نشان‌دهنده مقدار KMO در باب کفایت نمونه‌گیری برابر ۰/۶۷۰ است که مقدار متوسط و قابل قبولی است. همچنین، سطح معناداری آزمون کروی بارتلت نشان‌دهنده همبستگی عناصر مؤلفه اصلی تنوع فرهنگی است.

۳.۶. شاخص‌های توصیفی

۱.۳.۶. مؤلفه امنیت

جدول ۵، نشان‌دهنده توزیع فراوانی و درصد پاسخ مرتبط با بررسی مؤلفه امنیت سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان تهرانی است.

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد پاسخ مرتبط با بررسی مؤلفه امنیت سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان تهرانی

ردیف	سؤال‌ها	شاخص‌های آماری		کاملاً مخالفم		کاملاً موافقم		میانگین
		مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم		
۷	امنیت لازم در فراوانی	۶۴	۹۶	۸۹	۱۰۴	۴۳	۲/۹۰	
	محلّه ما وجود درصد	۱۶/۲	۲۴/۲	۲۲/۵	۲۶/۳	۱۰/۹		

							دارد.
۳/۲۵	۹۰	۱۱۳	۷۵	۶۱	۵۷	فراوانی	امروزه، مردم بیشتر از وجود نامنی های اجتماعی احساس نگرانی می کنند.
	۲۲/۷	۲۸/۵	۱۸/۹	۱۵/۴	۱۴/۴	درصد	
۲/۵۹	۴۶	۶۳	۷۳	۱۲۲	۹۲	فراوانی	اعتقاد دارم در هر زمان می توان در خیابان های خلوت قدم زد.
	۱۱/۶	۱۵/۹	۱۸/۵	۳۰/۸	۲۳/۲	درصد	
۳/۴۱	۱۲۳	۹۵	۷۱	۵۴	۵۳	فراوانی	امروزه، بیش از هر زمانی نیاز به جامعه ای امن احساس می شود.
	۳۱/۱	۲۴	۱۷/۹	۱۳/۶	۱۳/۴	درصد	
۳/۳۲	۹۲	۱۲۸	۶۳	۵۱	۶۲	فراوانی	بخشی از دغدغه های امروز مردم احساس ناامنی و وجود مشکلات مربوط به آن است.
	۲۳/۲	۳۲/۳	۱۵/۲	۱۲/۹	۱۵/۷	درصد	
۳/۰۷	۵۸	۱۰۸	۱۰۵	۷۷	۴۸	فراوانی	زمانی که در جامعه با مردم تعامل و همکاری دارم، از طرف آنها دیگر احساس خطری برای آزادی های شخصی خود
	۱۴/۶	۲۷/۳	۲۶/۵	۱۹/۴	۱۲/۱	درصد	

احساس نمی‌کنم.	
۳/۰۷	۵۷
۱۴/۴	۱۰۷
۲۶/۵	۱۰۵
۱۷/۲	۶۸
۱۴/۹	۵۹
۳۶	۳/۰۷
۳۷	۳/۴۰

یافته‌های جدول ۵، حاکی از آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ در مؤلفه امنیت سرمایه اجتماعی با ۳/۴۱ مربوط به گویه ۱۰ و کمترین میانگین نمره پاسخ با ۲/۵۹ مربوط به گویه ۹ است.

۲.۳.۶. مؤلفه پذیرش تنوع فرهنگی

جدول ۶، نشان‌دهنده توزیع فراوانی و درصد پاسخ مرتبط با بررسی مؤلفه امنیت سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان تهرانی است.

جدول ۶. توزیع فراوانی و درصد پاسخ مرتبط با بررسی مؤلفه پذیرش تنوع فرهنگی سرمایه اجتماعی از دیدگاه شهروندان تهرانی

ردیف	سؤالها	شاخص‌های آماری	کاملاً مخالفم	مخالفاً	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم	میانگین
۲۶	تنها وجه تمایز قومیت‌ها با هم	فراوانی	۴۱	۶۷	۹۹	۱۰۹	۸۰	۳/۲۴
		درصد	۱۰/۴	۱۶/۹	۲۵	۲۷/۵	۲۰/۲	

						فرهنگ آن‌هاست.	
						معتقدم قومیت‌های مختلف	
۲/۸۱	۵۶	۶۳	۱۱۱	۱۰۲	۶۴	فراوانی	۲۷
	۱۴/۱	۱۵/۹	۲۸	۲۵/۸	۱۶/۲	درصد	
						نمی‌توانند در کنار هم با آرامش زندگی کنند.	
						کوتاهی افراد در انجام مسئولیت‌ها بیشتر مربوط به تفاوت‌ها و تنوع فرهنگی آن‌هاست.	
۳	۵۷	۹۵	۱۰۳	۷۷	۶۴	فراوانی	۲۸
	۱۴/۴	۲۴	۲۶/۱	۱۹/۴	۱۶/۲	درصد	
						تنوع فرهنگی عامل مهمی در بروز و ظهور استعدادها و قابلیت‌های افراد در جامعه است.	
۳/۳۶	۵۶	۶۳	۱۱۱	۱۰۲	۶۴	فراوانی	۲۹
	۱۴/۱	۱۵/۹	۲۸	۲۵/۸	۱۶/۲	درصد	
						وجود تنوع فرهنگی در جامعه را باعث ایجاد انگیزه	
۳/۳۲	۸۲	۱۲۰	۹۳	۴۹	۵۲	فراوانی	۳۰
	۲۰/۷	۳۰/۳	۲۳/۵	۱۲/۴	۱۳/۱	درصد	

							رقابت سالم و پویا و رشد جامعه می‌دانم.
							به نظر من فرهنگ
۲/۹۸	۷۲	۷۹	۹۲	۹۵	۵۸	فراوانی	تهرانی‌ها بهتر از سایر قومیت‌هاست.
	۱۸/۲	۱۹/۹	۲۳/۲	۲۴	۱۴/۶	درصد	
							احترام به فرهنگ‌های متفاوت را اصلی در روابط و معاشرت‌های اجتماعی می‌دانم.
۳/۴۸	۱۰۸	۱۲۰	۷۹	۴۸	۴۱	فراوانی	اگر کسی قومیت‌های مختلف را مسخره کند، ناراحت می‌شوم.
	۲۷/۳	۳۰/۳	۲۰	۱۲/۱	۱۰/۴	درصد	
							اگر کسی قومیت‌های مختلف را مسخره کند، ناراحت می‌شوم.
۳/۵۴	۱۰۷	۱۳۲	۷۴	۴۶	۳۷	فراوانی	
	۲۷	۳۳/۳	۱۸/۷	۱۱/۶	۹/۳	درصد	

یافته‌های جدول ۶، حاکی از آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ در مؤلفه تنوع فرهنگی سرمایه اجتماعی با ۳/۵۴ مربوط به گویه ۳۳ و کمترین میانگین نمره پاسخ با ۲/۸۱ مربوط به گویه ۲۷ است.

۷. نتیجه گیری

در بخش اول و در تبیین مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد امنیت در کلان شهر تهران بیشترین ضریب عاملی در عامل امنیت مربوط به گویه زیر است: «اعتقاد دارم در هر زمان می توان در خیابان های خلوت قدم زد». به عبارت دیگر، چنانچه در هر زمانی بتوان در خیابان های خلوت شهر قدم زد جامعه جامعه ای امن قلمداد خواهد شد. در مجموع، ۲۱۴ نفر نظر «مخالقم» و «بسیار مخالفم» و ۷۳ نفر «نظری ندارم» از مجموع ۳۹۶ نفر در پاسخ به این گویه مؤید این است که امنیت عینی جامعه دچار معضل بزرگی است. از سویی گویه مخالف آن با عنوان «امروزه، بیش از هر زمانی نیاز به جامعه ای امن احساس می شود» میانگین بالا و فراوانی نظر بسیار بالایی دارد (۲۱۸ نفر موافق و کاملاً موافق). اگرچه امنیت ابعاد گوناگون و گسترده ای دارد، در صدر تمامی این ابعاد که نبود آن به شدت آسیب زاست، احساس امنیت است. در واقع، احساس امنیت عنصر منحصر بفرد و مشترکی در تمامی ابعاد فردی، اجتماعی، قضایی و جزآن است که می طلبد توجه جدی در خصوص آن صورت گیرد. احساس امنیت متفاوت از وجود خود امنیت است. احساس امنیت عنصری روانی است. در واقع، تابعی است از تجزیه و تحلیل فردی و اجتماعی شرایط و مقتضیات محیطی و سنجش ضریب پایداری وضعیت محیطی و منافع فردی اجتماعی. احساس امنیت در مقابل تهدید قرار می گیرد که نقطه خلائی است که آماج آن ثبات و اعتبار منافع فردی و اجتماعی است. احساس امنیت از وجود عینی امنیت و مصداق آن در جامعه اهمیت بیشتری دارد و موجب سوق افراد و تشویق آنان به عرصه های خلاقیت و زمینه سازی برای توسعه پایدار کشور می گردد.

در بخش دوم و در تبیین مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد پذیرش تنوع فرهنگی در کلان شهر تهران، بیشترین ضریب عاملی در عامل تنوع فرهنگی مربوط به گویه «احترام به فرهنگ های متفاوت را اصلی در روابط و معاشرت های اجتماعی می دانم»، بالاترین میانگین و فراوانی نظر پاسخگویان در خصوص گویه «اگر کسی قومیت های مختلف را مسخره کند ناراحت می شوم» و پایین ترین میانگین و کمترین فراوانی در خصوص گویه خلاف آن «معتقدم قومیت های مختلف نمی توانند در کنار هم با آرامش زندگی کنند» مؤید این مسئله

است که زمانی که در تعاملات و مراودات میان‌فردی به افراد با فرهنگ‌ها و قومیت‌های متفاوت احترام بگذارند اصل انکارناپذیری در پذیرش عینی تنوع فرهنگی است. تهران که قطب سیاسی، فرهنگی، مذهبی و اقتصادی است و تردد بسیار بالای جمعیت و سکونت افراد با قومیت‌ها و عناصر فرهنگی گوناگون را می‌طلبد پذیرش تنوع فرهنگی عامل انسجام بخش میان مردم و واجد اهمیت است. از این‌رو، آنچه فرد را از دیگری متمایز می‌کند تنها تفاوت در فرهنگ‌ها و سبک زندگی آنان است. تنوع فرهنگی سبک‌های گوناگونی از زندگی را منجر می‌شود که به مراتب زمینه پذیرش تنوع فرهنگی زمینه انسجام را بالامی‌برد. تهران کلان‌شهری است از پذیرش تنوع فرهنگی و عامل انسجام‌دهنده و سرمایه‌ای اجتماعی.

منابع

۱. افتخاری، اصغر، (۱۳۸۰)، فرهنگ و امنیت جهانی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲. ادگار شاین، (۱۳۸۳)، فرهنگ سازمانی، ترجمه محمد ابراهیم محجوب، تهران: نشر فرا، چاپ اول.
۳. الوانی، سید مهدی، و قاسمی، احمد، (۱۳۷۷)، مدیریت و مسئولیت های اجتماعی سازمان، تهران: انتشارات، مرکز آموزش مدیریت دولتی.
۴. سید مهدی الوانی و حسن دانایی فرد، (۱۳۸۸)، گفتارهایی در فلسفه تئوریهای سازمان دولتی، تهران: انتشارات صفار اشراقی.
۵. اونق، نازمحمد؛ غفاری غلامرضا، (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، مجله مطالعات اجتماعی ایران، بهار، ص ۱۵۹-۱۹۹.
۶. بهرامی، فردین، (۱۳۸۱)، ابعاد بیرونی سرمایه اجتماعی، انتشارات نسیم البرز، شماره ۳۱۰، تهران.
۷. پاتنام، رابرت، (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنتهای مدنی (تجربه ایتالیا و درسهایی برای کشورهای در حال گذار "محمد تقی دلفروز، چاپ اول، نهران، دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
۸. بانک جهانی، (۱۳۷۸)، "نقش دولت در جهان در حال تحول"، ترجمه موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران.
۹. ترکمانی علی، (۱۳۸۵)، تبیین افول سرمایه اجتماعی، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۶، شماره ۲۳، صص ۱۴۷-۱۷۱.
۱۰. تشکر، زهرا ومعینی، محمد رضا، (۱۳۸۱): "نگاهی به سرمایه اجتماعی وتوسعه"، فصلنامه رفاه اجتماعی، ش ۴، تهران: دانشگاه علوم بهزیستی وتوان بخشی.
۱۱. حجتی کرمانی فرشته و شادی طلب ژاله، (۱۳۸۷). فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی مجله رفاه اجتماعی صص ۳۵-۵۶.
۱۲. زارعی ایوب (۱۳۸۷). اعتماد و نهادهای مدنی به مثابه کارگزاران سرمایه اجتماعی،

- پژوهشنامه اعتماد اجتماعی مجمع تشخیص مصلحت نظام، شماره ۱۶، ص ۶۷-۹۰.
۱۳. زین آبادی مرتضی، (۱۳۸۷). تئوری‌ها و نظریات مربوط به اعتماد اجتماعی در جامعه. پژوهشنامه شماره ۱۶ اعتماد اجتماعی مجمع تشخیص مصلحت نظام صص ۹-۳۲.
۱۴. دفت، ریچارد ال، (۱۳۸۰)، تئوری و طراحی سازمان، ترجمه پارسائیان، اعرابی، (تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی).
۱۵. سعادت رحمان، (۱۳۸۷)، برآورد سرمایه اجتماعی در ایران بر اساس منطق فازی، دسترسی در سایت www.sid.ir.
۱۶. صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۸۸)، انسجام ملی و تنوع فرهنگی، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک.
۱۷. عبدالحی، محمد؛ موسوی میر طاهر، (۱۳۸۶)، سرمایه اجتماعی در ایران وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان‌شناسی گذار، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۶، شماره ۲۳، ص ۱۹۵-۲۳۳.
۱۸. علوی، بابک، (۱۳۸۰)، سرمایه اجتماعی، ماهنامه تدبیر، سال ۱۲، شماره ۱۱۶، مهر.
۱۹. فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۷۹)، پایان نظم (بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن)، ترجمه غلام عباس توسلی، نشر جامعه ایرانیان، چاپ اول، تهران.
۲۰. فیروزآبادی، سیداحمد، (۱۳۸۴)، بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران، پایان‌نامه دکترا، دانشکده علوم اجتماعی تهران.
۲۱. قاسمی، وحید؛ اسماعیلی، ر.؛ ربیعی، ک. (۱۳۸۵)، سطح‌بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های اصفهان، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۶، شماره ۲۳، ص ۲۲۵-۲۴۸.
۲۲. طلوعی اشلقی عباس - کاوسی اسماعیل، (۱۳۸۵)، به‌کارگیری منطق فازی به عنوان روشی نو در سنجش و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی، نشریه سرمایه اجتماعی، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام
۲۳. کوثری، (۱۳۷۴)، بررسی تاثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان استان خراسان در فعالیت‌های عمرانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس،

دانشکده علوم انسانی.

۲۴. کلمن، جیمز، (۱۳۷۷)، بنیاد های نظریه اجتماعی، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران:

نشر نی

۲۵. فیروزآبادی، سید احمد، (۱۳۸۴)، " بررسی سرمایه ی اجتماعی و عوامل

مؤثر بر شکل گیری آن در شهر تهران"، پایان نامه دکترا، دانشکده علوم اجتماعی تهران

۲۶. آلن، لاوتن، (۱۳۸۴) مدیریت اخلاقی در خدمات دولتی؛ مترجم: محمدرضا

ربیعی مندجین؛ مترجم: حسن گیوریان - تهران: یکان

۲۷. میرسپاسی، ناصر، (۱۳۸۳)، مدیریت استراتژیک منابع انسانی و روابط کار با نگرش

به روند جهانی شدن، تهران، انتشارات میر.

۲۸. ناطق پور، محمدجواد؛ فیروزآبادی سیداحمد، (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و عوامل

مؤثر بر آن در شهر تهران، مجله جامعه شناسی ایران، دوره ۶، شماره ۴، ص ۵۹-۹۱.

۲۹. نقیبزاده، احمد، (۱۳۸۵)، درآمدی بر جامعه شناسی سیاسی، تهران: سمت.

۳۰. بنیس، وارن، (۱۳۸۴)، مدیران کهنه کار، زمانه ی نو، مترجم: فضل الله امینی، تهران:

نشر فرا

۳۱. مجله جامعه شناسی ایران، (بهار ۱۳۸۴)، سال ششم، شماره ۱ (پیاپی ۹)،

حیدری. <http://www.hawzah.net/Hawzah/Magazines/MagArt>. ۳۲

۳۳. Jay B. Bamey & Ricky W. Griffin, "The Management of Organizations", (N.J: Houghton Mifflin Co. ۱۹۹۲) p۷۲۴

۳۴. Coleman, J. S. (۱۹۸۸). "Social capital in the creation of human-capital." American Journal of Sociology ۹۴: S۹۵-S۱۲۰

۳۵. Jane Jacobs, The Death and Life of Great American Cities. New York, ۱۹۶۱

۳۶. Rosenfeld, Richard Messner; Steven, F.; Baumer, Eric P. (۲۰۰۱), Social Capital and Homicide, Social Forces.

۳۷. Spellerberg, Anne, (Social Policy), assisted by the Social Capital Programme team, ۲۰۰۱, " Framework for the MEASUREMENT OF Social Capital in New Zealand ". Published

by Statistics New Zealand , Te Tari Tatau , Wellington T New Zealand.